

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY
OF ECONOMICS AND TRADE
NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Тема 2. Типи та моделі національної економіки

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

План

1. Типи національних економік.
2. Моделі національних економік.

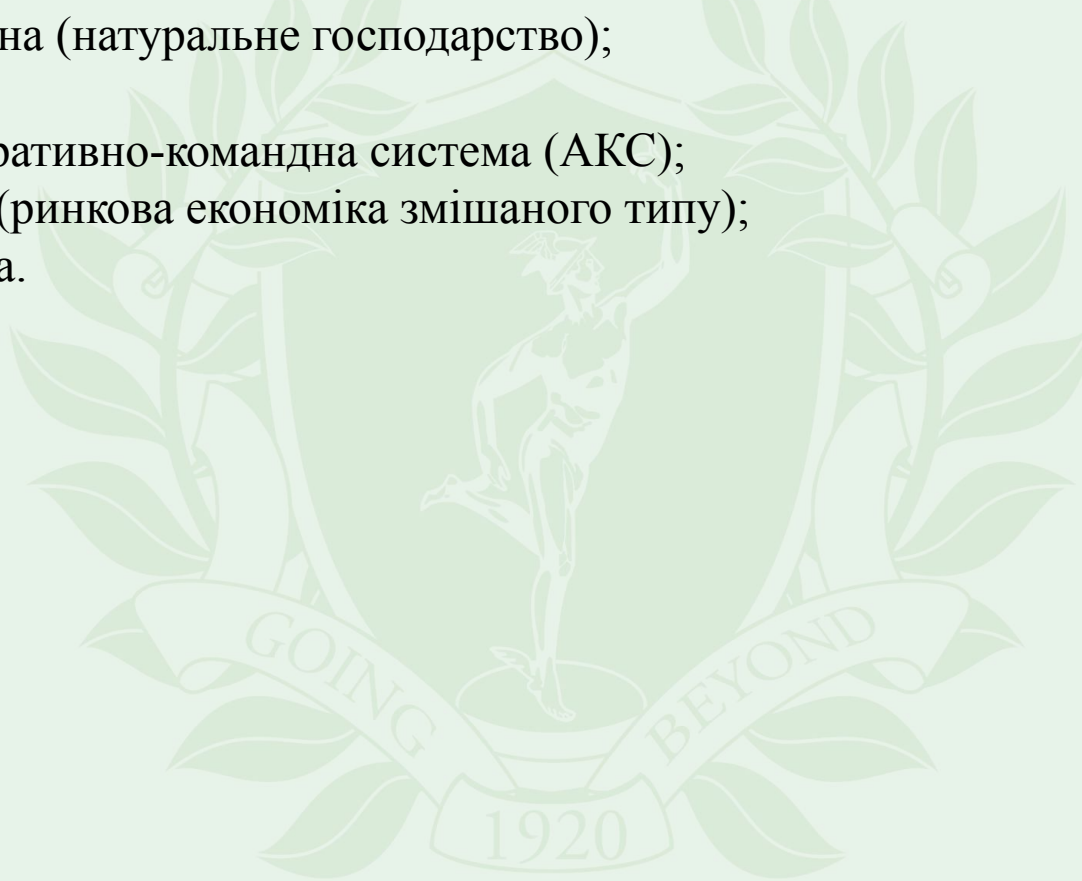

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Виділяють такі основні типи економічних систем:

- традиційна (натуральне господарство);
- ринкова;
- адміністративно-командна система (АКС);
- змішана (ринкова економіка змішаного типу);
- перехідна.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Традиційна економіка (натуральне господарство) – тип господарювання, за якого продукти праці призначаються для задоволення власних потреб виробництва, для споживання всередині господарства, де вони вироблені.

Для натурального господарства характерні наступні ознаки: замкнутість; обмеженість і роз'єднаність виробництва; традиційність; повільні темпи розвитку.

Ринкова економіка. Їй притаманна приватна власність підприємств і використання системи ринку для регулювання економічних процесів. Основними елементами цієї моделі є:

- а) високопродуктивна праця на підприємствах;
- б) робітники одержують зарплату в відповідності з витраченою працею;
- в) конкуренція на внутрішньому і світовому ринках.

Адміністративно-командна система мала місце в колишніх соціалістичних країнах, її елементами були:

- а) негативне ставлення до власності засобів виробництва;
- б) плановий розвиток економіки;
- в) плани доводилися централізовано, до кожного підприємства (через міністерства і відомства);
- г) робітники закріплювалися по районам і професіям.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Змішана економіка існує в країнах Західної Європи, їй притаманна така риса, як можливість взаємозаміна працівників у певній сфері діяльності.

Перехідна економіка (трансформаційна економіка) – економіка, яка характеризується переходом від адміністративно-командної системи до ринкової системи, у цей період відбувається перетворення всієї системи економічних відносин, а не реформування її окремих елементів або коректування економічної політики.

Головними напрямками формування ринкової економіки є: лібералізація; демонополізація та створення конкурентного середовища; інституціональні та структурні перетворення, макроекономічна стабілізація та формування адекватної ринковому господарству системи соціального захисту. Лібералізація економіки – це система заходів, спрямованих на скасування або різке скорочення заборон і обмежень, а також державного контролю в усіх сферах господарського життя.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Ця система має включати: скасування державної монополії на здійснення господарської діяльності (у тому числі зовнішньої торгівлі); припинення централізованого розподілу ресурсів; перехід до формування цін здебільшого у відповідності з попитом та пропозицією; зниження державного контролю над транзакційними операціями на внутрішньому і зовнішньому ринках. Демоніполізація економіки та створення конкурентного середовища, що припускає створення рівних можливостей й умов для ділової активності всіх економічних агентів, забезпечення доступу на ринок іноземних конкурентів, заохочення малого бізнесу і зниження бар'єрів для проникнення в галузь (шляхом зняття адміністративних перешкод, надання пільгових кредитів), регулювання цінової та збутової політики природних монополій, в окремих випадках реорганізацію великих фірм. Інституціональні перетворення, що включають зміни відносин власності (створення приватного сектору), формування ринкової інфраструктури (комерційних банків, товарних і фондових бірж, інвестиційних фондів і т. ін.), створення нової системи державного регулювання економіки, прийняття адекватного ринковим умовам господарського законодавства.

Воробієнко
П.П. В75
Перехідна
економіка:
теорія та
практика :
монографія
/ Воробієн-
ко П. П.,
Лозова Т. І.,
Олійник Г.
Ю. – Одеса:
ОНАЗ ім. О.
С. Попова,
2018. – 276
с.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Структурні перетворення, спрямовані, в першу чергу, на усунення або пом'якшення успадкованих від колишньої системи диспропорцій у галузевій структурі народного господарства й в окремих його галузях. Головна мета перебудови структури економіки – розвиток виробництва продукції, що користується платоспроможним попитом на внутрішньому й зовнішньому ринках. Макроекономічна стабілізація (в основному фінансова). Практично вона не входить до складу системних реформ, тому що здійснюється нерідко у країнах з ринковою економікою. Важливе значення цього напрямку випливає з того, що криза адміністративнокомандної системи раніше й сильніше всього проявляється у фінансовій сфері, особливо у формі високої інфляції. Тривале збереження останньої перешкоджає нормальному становленню ринкових відносин, тому придушення інфляції життєво важливо для перехідних економік. У систему заходів макроекономічної стабілізації входять обмеження грошової емісії, мінімізація дефіциту держбюджету, забезпечення позитивної відсоткової ставки і т. ін. Формування адекватної ринковому господарству системи соціального захисту населення. Ця система заходів повинна бути спрямована на перехід до адресної соціальної підтримки найбільш нужденних верств населення. Завершення формування цих основних елементів ринкової системи означає закінчення перехідного періоду. В нашій державі, на жаль, ці перетворення продовжуються.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Важливе значення для ходу й результатів реформ у країнах з перехідною економікою мають вихідні умови, до яких відносяться: – тривалість існування адміністративно-командної системи; – частка приватного сектору в економіці; – розмір структурних диспропорцій і рівень милітаризації народного господарства; – рівень внутрішньої та зовнішньої макроекономічної рівноваги (зокрема, розміри інфляції, зовнішнього боргу та ін.); – трудова етика населення і його переважаючий господарський менталітет; – відкритість економіки і суспільства по відношенню до країн з ринковою системою та ін. У процесі переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки сформувалися приблизно три групи країн.

Перша група включає країни, де темпи просування до ринкової системи найбільш значні (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, країни Балтії). Порівняно швидке та успішне просування до ринкової економіки у цих державах обумовлено низкою факторів: існуванням основ ринкової економіки до початку адміністративнокомандної системи; тісними економічними й історичними зв'язками із Західною Європою; відносною збалансованістю структури народного господарства або невеликим обсягом диспропорцій; консенсусом усіх верств населення відносно необхідності переходу до ринкової системи.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Друга група включає країни, де перехід до ринкової економіки зіткнувся з чималими труднощами і здійснюється набагато повільніше, ніж у країнах першої групи (це Україна, Росія, інші країни – члени СНД та ін.). В цих країнах традиції ринкової економіки були ліквідовані після революційних подій 1917-1921 років, а формування адміністративно-командної системи відбувалося на базі традиційної системи шляхом директив ЦК СРСР.

Третю групу становлять країни Східної Азії (Китай і В'єтнам), в яких панування адміністративно-командної системи було короткочасним і перехід до ринкової економіки почався на основі традиційної патріархальної системи за дуже слаборозвиненої промисловості і відсутності серйозних диспропорцій та збереженні авторитарної політичної влади в умовах сприятливого для розвитку ринкових відносин господарського менталітету населення.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

В основі функціонування певного типу економічної системи лежали положення відповідної теорії державного регулювання:

натуральному господарству відповідає класична теорія саморегулювання;
в основі ринкової – кейнсіанська та неокласична теорії регулювання економіки,
регулювання адміністративно-командної системи здійснювалося відповідно до марксистської теорії,
ринковій економіці змішаного типу відповідають методи теорії неокласичного синтезу та інституціональних перетворень.

Кожен з типів економічних систем має свій механізм регулювання економічних процесів. Так, регулятором ринкової економіки є ринковий механізм, АКС — планово-централізований, ринкової економіки змішаного типу — змішана система регулювання (поєднання елементів ринкового механізму та державного регулювання економіки).

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Фахівці виділяють два основні види та декілька моделей регулювання економіки змішаного типу – економічний лібералізм, економічний дирижизм та типові моделі державного регулювання економіки

Економічний лібералізм (лат. – вільний) – система соціально-економічних відносин, у якій домінують ринкові регулятори, а роль держави зведена до мінімуму. До країн економічного лібералізму можна віднести США, Канаду, Великобританію, Австралію, в яких державний сектор не перевищує 10%, державні витрати сягають 30-35% від ВВП, переважають правові та економічні методи регулювання.

Економічний дирижизм (лат. – керований) – система соціально-економічних відносин зі значним впливом держави на соціально-економічний розвиток. До країн економічного дирижизму відносять Австрію, Японію, Німеччину, Швецію, в яких державний сектор відіграє істотну роль (сягає 10 – 20%), державні витрати сягають 45 – 50% від ВВП, для регулювання активно використовуються прямі, адміністративні і специфічні методи.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Модель розвитку країни - це результат тривалого історичного процесу, протягом якого вибудовується співвідношення елементів моделі і формується механізм їх взаємодії.

Критерії, за якими оцінюється зміст моделі економічного розвитку і проводяться порівняння національних економічних систем, вельми різноманітні:

- співвідношення форм власності;
- рівень розвитку і форми організації ринкового середовища в цілому і її окремих сфер;
- межі та методи державного впливу на економіку (масштаб державної власності, частка держбюджету і / або його видаткової частини в ВВП, фінансування державою соціальної сфери, проведення макроекономічної політики і регулювання мікроекономічної середовища) - найбільш важливий критерій типологізації національних моделей;
- цілі та засоби проведеної економічної політики;
- джерела і масштаби фінансування економіки, її інноваційний механізм та ін.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

У масиві розвинених країн виділяють три групи країнових моделей ринкової економіки: ліберальну, соціально орієнтовану і соціал-демократичну.

Для ліберальної або приватно-корпоративної моделі характерні такі риси:

- абсолютне переважання приватної власності
- законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку;
- обмеження сфери державного регулювання в основному проведенням макроекономічної політики;
- відносно невелика частка державного бюджету в ВВП і питомої ваги держінвестицій і виплат по лінії соціального забезпечення в структурі державних витрат.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Типова модель соціально орієнтованої економіки відрізняється наступними параметрами:

- «змішана економіка», в якій досить вагома частка державної власності;
- макроекономічне регулювання здійснюється не тільки засобами кредитно-грошової і податково-бюджетної політики, а й охоплює інші сфери економіки (структурна, інвестиційна політика) і трудових відносин (регулювання зайнятості);
- особливе значення для державних органів має підтримка конкурентних відносин в економіці, яке забезпечується засобами структурної політики і сприянням розвитку малого і середнього бізнесу;
- висока частка держбюджету в ВВП («держава добробуту»);
- розвинена система соціальної підтримки населення за провідної ролі в ній держави, витрати якого в цій лінії складають значну частину державного бюджету;
- функціонування інституту виробничої демократії.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Соціал-демократична модель близька до попередньої, а її особливість полягає в граничній соціалізації, можливої в ринковій економіці:

- значна роль держсектора, в структурі якого переважають об'єкти соціального призначення;
- частка держбюджету у ВВП становить понад 50%, у видатковій частині бюджету домінують статті, за якими фінансується соціальна сфера;
- регулювання трудових відносин не на рівні підприємств і галузей, а на національному рівні;
- державна соціальна політика включає засоби, що мінімізують рівень безробіття і диференціацію населення за рівнем доходів;
- розвинена система виробничої демократії.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Таким чином, три зазначені вище моделі відрізняються одна від одної:

- по-перше, різною структурою власності - в першому випадку в має місце абсолютна перевага приватної власності, у другому і третьому - підтримуються пропорції змішаної економіки,
- по-друге, соціальною політикою - в першому випадку вона розрахована на певну, найменш захищену групу населення, у другому - на все населення, в третьому - проводиться по суті егалітарна політика;
- по-третє, участю держави в перерозподільних процесах - воно наростає від першого модельного типу до третього;
- по-четверте, нарешті, кордонами державної участі в економіці - вони також розширюються в зазначеному вище напрямку.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

МОДЕЛЬ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ США

Американська модель побудована на основі всебічного заохочення підприємницької діяльності, збагачення найбільш активної частини населення. Вона базується на високому рівні продуктивності праці та орієнтуванні на досягнення успіху кожної окремої особистості.

На нинішньому етапі спостерігається значне зближення американської, європейської і японської моделей управління. Розвиток науково-технічного прогресу і конкуренції ведуть до нівелювання цих відмінностей. Однак деякі відмінності все ще зберігаються. В американській моделі управління краще, ніж в інших країнах поставлена робота по підготовці кадрів керівних структур, накопичений багатий досвід керівної діяльності.

У зв'язку з тим, що в затратах на виробництво близько 70% припадає на працю, американські керівники орієнтуються на празберігаючі методи виробництва з причини обмеженості та дороговизни людських ресурсів. Важливою особливістю американської моделі управління являється комплексне використання сильних сторін на мікрорівні (фірма) і макрорівні (державне регулювання).

В зовнішній торгівлі і пересуванні капіталу домінуючі позиції займають великі фірми, вони враховують вплив окремих підприємств на міжнародну спеціалізацію країни, їх здатність адаптуватися до макроекономічних умов виробництва, їх пріоритетне положення в розробці і створенні нових товарів, кооперування виробництва і збуту з фірмами інших країн для взаємопередачі технологій.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Американські корпорації надійно утримують першість у світі за такими напрямками НТП, як виробництво літаків та космічних апаратів, надпотужних комп'ютерів та їх програмного забезпечення, напівпровідників і найновіших потужних інтегральних схем, лазерної техніки, засобів зв'язку, розробка біотехнологій. В 90-ті роки США продовжують випереджати країни Західної Європи і Японію в одній з найголовніших сфер в галузі використання комп'ютерів – проблемі підключення їх до Інтернету.

Американські фірми відрізняються гнучкою і ефективною організацією виробництва і праці, високою спеціалізацією виробництва і управління. Основним завданням ради директорів являється вивчення перспектив розвитку підприємства: середньої ланки – маркетинг, нижчої ланки (майстрів) – удосконалення трудових відношень у колективі, створення здорової робочої обстановки. Такий підхід забезпечує високу продуктивність праці, підвищення якості продукції та зниження витрат виробництва на одиницю продукції, яка виробляється, успіх в конкурентній боротьбі та достатній прибуток не лише для збереження фірми в галузі, але й для подальшого її розвитку.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

На рівні макроекономіки управління удосконалюється в першу чергу в галузі фінансів і грошово-кредитної політики. В залежності від ситуації, спостерігається різний підхід в державному регулюванні. Динамічний економічний підйом 1983-1990 рр. проходив в обстановці гострої конкуренції між США, державами Західної Європи, Японії та новими індустріальними країнами.

В 80-х роках особливо при адміністрації Р. Рейгана, пріоритетним напрямком в макроекономіці стає створення найбільш сприятливих умов для роботи фірм. 1981 р. Рейган представив програму економічного відновлення, виконання якої передбачало три етапи:

Перший етап полягав в установленні контролю над грошовою масою та призупиненні інфляції.

На другому етапі передбачалося надати нового імпульсу розвитку підприємств шляхом скорочення податків та здійсненню заходів дерегламентації.

Третій етап передбачав оздоровлення державних фінансів за рахунок режиму економії, який повинен був усунути дефіцит бюджету, який обумовлений зростанням витрат.

Реалізація цієї програми відіграла помітну позитивну роль в розвитку економіки США в 80-х роках.

Одночасно активізується діяльність адміністрації у формуванні внутрішнього кредитного ринку. Його масштаби активно формуються не лише за рахунок внутрішніх ресурсів, але й за рахунок залучення капіталу з інших країн. У 80-х роках зростання внутрішнього курсу долара та високі процентні ставки зробили США дуже привабливою країною для іноземного капіталу (надходження з-за кордону близько 100-150 млрд. дол. на рік).

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Масштаби внутрішнього кредитного ринку стали могутнім фактором впливу США на світове пересування грошових ресурсів. На початку 90-х років об'єм кредитних ресурсів перевищив 1000 млрд. дол. щорічно, що значно більше ніж в будь-якій іншій розвинутій державі. Долар США залишається головним резервом і розрахунковою одиницею у світовій валютно-фінансовій системі. В 90-х роках, після виходу з кризи, всі передові країни, учасники науково-технічної гонки опинилися перед необхідністю сконцентруватися на проблемах "підтягування тилів".

Адміністрація президента Б. Клінтона вважала за необхідне переглянути пріоритети господарського розвитку національної економіки. В цьому проявилось тяжіння демократів до підсилення державного втручання в економіку (збільшення державних та приватних вкладів в передові галузі економіки, скорочення бюджетного дефіциту, програма деякого підвищення податків на більш забезпечений прошарок суспільства, ліквідація надмірної диференціації доходів та ін.).

Таким чином, керівна роль США в світовій економіці опирається на історичні особливості формування американського капіталізму, на багаті природні ресурси країни, на потужний виробничий потенціал, створений руками та умом висококваліфікованих кадрів.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Модель шведської ринкової економіки

Термін "шведська модель" виник в зв'язку з становленням Швеції як однієї з найрозвинутіших в соціально-економічному відношенні держави. Він з'явився в кінці 60-х років, коли іноземні спостерігачі почали помічати вигідне поєднання в Швеції швидкого економічного росту з широкою політикою реформ на фоні відносної соціальної безконфліктності в суспільстві. Цей образ успішної і лагідної Швеції особливо сильно контрастував тоді з зростанням соціальних і політичних конфліктів в навколишньому світі. Зараз цей термін використовується в різних значеннях і має різний зміст в залежності від того, що в нього вкладається. Деякі аналітики відзначають змішаний характер шведської економіки, поєднуючий ринкові відносини і державне регулювання, переважної частини приватної власності в сфері виробництва і усупільнення споживання.

Інша характерна риса післявоєнної Швеції - специфіка відношень між працею і капіталом на ринку праці. Протягом багатьох десятиріч важливою частиною шведського суспільного життя була централізована система переговорів про укладення колективних договорів щодо заробітної плати за участю потужних організацій, профспілок і підприємців в якості головних діючих осіб, причому політика профспілок ґрунтувалася на принципах солідарності між різноманітними групами працівників.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Ще один засіб визначення шведської моделі виходить з того, що в шведській політиці явно виділяються два домінуючі фактори: повна зайнятість і вирівнювання прибутків, що і визначає засоби економічної політики. Активна політика на високорозвиненому ринку праці і винятково великий державний сектор (при цьому мається на увазі передусім сфера перерозподілу, а не державна власність) розглядаються як результати цієї політики.

Нарешті, в самому широкому значенні шведська модель - це **весь комплекс соціально-економічних і політичних реалій в країні з її високим рівнем життя і широким масштабом соціальної політики.** Таким чином, поняття "шведська модель" не має однозначного тлумачення

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Основною метою моделі, як вже відзначалося, на протязі тривалого часу були повна зайнятість і вирівнювання прибутків. Їхнє домінування може бути пояснене унікальною силою шведського робітничого руху. Більш ніж півсторіччя - з 1932 р. (за винятком 1976-1982 рр.) при владі перебуває Соціал-демократична партія Швеції. На протязі десятиріч з соціал-демократичною партією тісно співробітничав Центральне об'єднання профспілок Швеції, що посилює реформування робітничого руху в країні. Швеція відрізняється від інших країн прийняттям повної зайнятості в якості головної і незмінної мети економічної політики, а шведський народ в цілому - активний її прибічник.

Прагнення до рівності досить розвинуте в Швеції. Коли лідер соціал-демократів Пер Альбін Ханссон в 1928 р. висунув концепцію Швеції "вдома у народу", де говорилося про спільність інтересів нації в створенні "спільного дому", широкі групи населення поза робітничим рухом змогли прийняти його погляди. В Швеції соціал-демократичні ідеї привертають значну частину населення середнього прошарку.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

До числа специфічних чинників, притаманних саме Швеції, треба віднести **незмінний зовнішньополітичний нейтралітет з 1814 р.**, неучасть в обох світових війнах, рекордне по тривалості перебування при владі Соціал-демократичної робітничої партії, історичні традиції мирних засобів переходу до нових формацій, частково від феодалізму до капіталізму, тривалі сприятливі і стабільні умови розвитку економіки, домінування реформування в робітничому русі, що затвердив ці принципи в своїх відношеннях з капіталом (їхнім символом стали угоди між керівництвом профспілок і підприємцями в Сальтшебадені в 1938 р.), пошук компромісів на основі врахування інтересів різноманітних сторін.

На економічний розвиток певний вплив мала культура та історичні передумови. Невід'ємною частиною шведських традицій є підприємництво. Ще з часів вікінгів в Швеції відомі підприємства по виробництву зброї та дорогоцінностей. Перша в світі компанія – "Стура Коппаберг" (заснована більш як 700 років тому) з'явилася в Швеції і досі входить в дюжину найбільших експортерів країни.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Успішне функціонування економічної системи залежить від динаміки цін, конкурентоспроможності шведської промисловості і економічного зростання. Частково від інфляції - загроза як рівності, так і конкурентоздатності шведської економіки. Отже, повинні використовуватися такі засоби підтримання повної зайнятості, що не призводять до інфляції і негативного впливу на економіку.

З середини 70-х років в зв'язку з загостренням конкурентної боротьби на зовнішніх ринках і глибокою економічною кризою положення країни помітно ускладнилося. Частково деякі галузі промисловості, зазнали глибокої структурної кризи, стали одержувати державну допомогу, причому в дуже великому масштабі. Але, не дивлячись на сумні прогнози багатьох економістів, Швеція змогла вийти з кризи. З 1983 р. триває безперервний економічний підйом який показав, що шведська модель змогла пристосуватися до умов, що змінилися і показала свою життєдіяльність.

Шведська модель виходить з положення, що система ринкового виробництва ефективна, держава не втручається в виробничу діяльність підприємства, а активна політика на ринку праці повинна звести до мінімуму соціальні витрати ринкової економіки. Сенс полягає в максимальному зростанні виробництва приватного сектора і якомога більшому перерозподілі державою частини прибутку через податкову систему і державний сектор для підвищення життєвого рівня населення, але без впливу на виробництва. При цьому натиск робиться на інфраструктурні елементи і колективні грошові фонди.

Таким чином, держава відіграє важливу роль в розподілі, споживанні і перерозподілі національного доходу через податки і державні видатки, досягнувши рекордних рівнів. В реформації ідеології така діяльність отримала назву "функціональний соціалізм".

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Модель японської ринкової економіки

Хоча розмови про "японське диво" в загальному майже припинилися, феномен японської економіки продовжує викликати підвищений інтерес. Цікаво, чому країна з величезною зовнішньоекономічною залежністю, практично позбавлена природних ресурсів, незважаючи на всі непорозуміння і катаклізми останніх двох десятиріч, продовжує неухильно зміцнювати свої економічні (а разом з ними і політичні) позиції на світовій арені?

Зберігаючи роль світового лідера з багатьох найважливіших напрямків науково-технічного прогресу, Японія при цьому демонструє надзвичайно високий ступінь адаптації до умов, що змінюються з розвитком економіки. Ці переміни відбуваються не просто на базі технологічних нововведень, але в безперервній і надто складній взаємодії техніки, технології, економічних і соціально-політичних чинників.

В будь-якій економічній системі довгострокова динаміка економічного зростання зв'язана передусім з освоєнням нововведень. Тривалий час, особливо в післявоєнні роки, науково-технічна політика Японії базувалася на зацікавленості науково-технічних досягнень із-за кордону (в формі купівлі ліцензій, створення змішаних компаній, участі в багатонаціональних дослідних проектах).

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Запозичаючи і удосконалюючи зарубіжну передову технологію, Японія не тільки досягла світового технічного рівня в більшості галузей економіки, але й зуміла створити потужні засади на міжнародному ринку технологій майбутнього. В прикладних дослідженнях і розробках, а також в управлінні інноваційною діяльністю, Японія забезпечила собі певні переваги перед Заходом, але все ще відстає за рівнем розвитку Фундаментальної науки.

На нинішній стадії економічного розвитку Японії нерозсудливо, та й неможливо продовжувати віддавати пріоритет тільки прикладним дослідженням і розробкам:

По-перше, зменшується потік ліцензій на фундаментальні дослідження, на базі яких можуть бути зроблені вдосконалення. Західні компанії все менш схильні продавати такі ліцензії Японії.

По-друге, ігнорування фундаментальних досліджень позбавило японські компанії можливості ефективного обміну.

По-третє, одностороння політика стимулювання прикладних досліджень знизила статус зайнятих фундаментальними дослідженнями, зменшила їхні можливості в дослідних підрозділах корпорацій.

Ці і ряд інших реалій японського "технологічного клімату" породили почуття кризи, що отримало широке розповсюдження серед учених і технічних фахівців в 70-ті роки. В ці ж роки різко загострились торгово-економічні протиріччя Японії з США і західноєвропейськими країнами. Перед Японією повстало завдання пошуку засобів використання власних технічних можливостей для забезпечення економічної безпеки.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Слід також підкреслити, що в процесі "змагань з Заходом" Японія, наступній імітаційній стратегії економічного розвитку, мала можливість враховувати досвід інших країн і вчасно та досить ефективно брати під контроль небажані наслідки розвитку економіки.

Великі економічні держави - Англія, Німеччина, США - послідовно вийшли вперед, будучи новаторами в області науково-технічного прогресу.

Восени 1985 р. Американська адміністрація почала прикладати спеціальні зусилля для зміцнення позицій своїх експортерів на зовнішніх ринках. У вересні в Нью-Йорку відбулася нарада "групи п'яти" (міністрів фінансів США, Англії, Франції, ФРН і Японії), після якої було вирішено знизити курс долара по відношенню до валют інших розвинених капіталістичних країн. США розраховували, що в результаті цього, конкурентоздатність, що орієнтуються на експорт галузей японської економіки знизиться, Японія буде змушена переорієнтуватися на стимулювання внутрішнього попиту і додатково відкриє свій ринок розвиненим капіталістичним країнам.

Нова валютна стратегія Вашингтону, здійснювана по формулі "слабкий долар - сильна Америка", ударила передусім по інтересах Японії. По суті, США поставили Японію перед альтернативою: або вона має вживати ефективні заходи по активації внутрішніх джерел зростання економіки і збільшити імпорт американської продукції, або відбудеться глибоке зниження курсу долара, що нанесе серйозного удару по конкурентоздатності японських товарів, уповільнить темпи зростання ВВП.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Розвиток подій, який почався з осені 1985 р. показав, що це не був просто черговий словесний демарш розгніваного конкуренту. Після Нью-Йоркської зустрічі курс ієни різко зріс - з приблизно 240 ієн до майже 140 ієн за долар на початку 1986 р. Несподіване падіння долара мало негативні наслідки для японської економіки.

В 1986 р. відбулося прискорення спаду, що почався ще в середині 1985 р. За підсумками 1986 р. приріст ВВП склав 2.4%, а обсяг промислового виробництва вперше за останні 11 років абсолютно скоротився на 0.4%. Галузевий вплив підвищення курсу ієни виявився по-різному, що пов'язане з вертикальним типом участі Японії в міжнародному розподілі праці (імпорт здебільшого сировини і матеріалів та експорт готових виробів). Падіння експортного виторгу в ієновому вираженні в галузях машинобудівного комплексу не було компенсоване відповідним зниженням цін на сировину, паливо, що імпортується і напівфабрикати.

Справа в тому, що якщо експортна квота японської економіки в цілому складає 17%, то в промисловості - біля 35%, а в ударній експортній ланці, машинобудуванні, ще вище. Наприклад, Японія вивозить 89% відеомагнітофонів, 88% копіювальних машин, 87% годинників, 86% касових апаратів, 79% мікрохвильових печей, 77% - електронних калькуляторів. В цілому на продукцію машинобудування потрібно біля 80% японського експорту. При такій високій експортній квоті японське машинобудування швидко реагує на зміни валютних курсів. В експорті в орієнтованих галузях значно підвищилися простой виробництва, знизився рівень прибутків, загострилися труднощі збуту продукції.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

За підсумками комерційної діяльності за 1986 р. уряду Японії довелося ввести надзвичайні плани допомоги дрібним і середнім підприємствам, які пережили період масових банкрутств. Враховуючи, що на таких підприємствах зайнята більша частина японських робітників, створилися серйозні передумови для зростання безробіття в країні. В 1986 г. рівень безробіття постійно підвищувався і до травня 1987 р. досяг рекордного за останні 30 років показника - 3.2%. Таким чином, був перевищений "кризовий рівень" для Японії (3%). Особливість останніх років також в тому, що зростання безробіття зв'язане не тільки з кон'юнктурними чинниками, але і з впливом сучасного етапу науково-технічного прогресу, що має великий працезберігаючий потенціал.

Безробіття примусило японські профспілки погодитись лише на помірне підвищення заробітної плати. Разом з тим кон'юнктурний спад 1986 - початку 1987рр. практично не порушив роботу галузей, працюючих на внутрішній ринок, особливо в непромисловій сфері. Капіталовкладення тут продовжували стійко зростати, зберігалася висока кон'юнктура.

Завдяки зниженню процентних ставок і збільшенню державних інвестицій в економіку, спостерігався економічний приріст в житловому будівництві. Однак частка інвестицій в будівництво житла складає близько 5% ВВП, тому їх мультиплікативний ефект невеликий. Підвищення курсу ієни, що саме по собі веде до зниження цін на товари імпортовані з Японії, співпало з падінням цін на нафту на світових ринках. Це створило потужний дефляційний ефект, призвело до стримання зростання споживчих цін.

Багато факторів в японській промисловій політиці визначається своєрідною національною специфікою і, очевидно, не може бути повністю відтворене в інших умовах. Однак, значна частина того, що перевірене і підтверджене практикою цієї країни, може бути сприйняте в якості корисного і повчального досвіду.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

МОДЕЛЬ НІМЕЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Держави Західної Європи належать до групи країн з розвинутою економікою. Основна економічна могутність регіону припадає на чотири індустріально розвинутих країни (Франція, Німеччина, Великобританія та Італія), які виробляють 70% ВВП.

Великий вплив на розвиток економіки Німеччини в середині 50-х років мала економічна реформа Людвіга Ерхарда. В її основі лежала теорія необхідності побудови соціального, ринкового господарства. Ця теорія базувалась на здоровому сенсі, якого часто не вистачає багатьом прогресивним реформаторам, що дозволило при її практичному втіленні значно змінити економіку Німеччини і примусити інші країни говорити про німецьке економічне чудо.

Теорія соціального ринкового господарства, виходила з того, що кожна людина має тенденцію діяти таким чином, щоб результати цих дій були благом для неї та її сім'ї. Зростання добробуту людини неможливе, якщо їй не надана елементарна свобода дій, тобто свобода підприємництва, свобода вибору місця роботи і місця проживання тощо. Всі ці свободи носять економічний характер, але економічна свобода може існувати лише за наявності свободи політичної. Тому найбільш ефективною економіка може бути лише в демократичній державі з ліберальним ринковим суспільством.

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE NAMED AFTER MYKHAILO TUGAN-BARANOVSKY

Держава повинна забезпечувати найкращі умови для роботи ринкового господарства, захищати його суб'єктів та встановлювати справедливі правила гри. Держава не повинна втручатися у вільне ціноутворення, але обов'язково слідкувати за виконанням антимонопольного законодавства. Держава не повинна диктувати підприємцям, що і як виробляти, але зобов'язана захищати внутрішніх виробників від іноземних конкурентів. Якраз такий світогляд, реалізований з німецькою ретельністю та послідовністю, дозволив вже під кінець 50-х років зруйнованій Німеччині вийти на 2 місце в світі після США.

На початок 50-х років, Німеччина майже відновила довоєнний об'єм промислового виробництва. Реформа в Німеччині почалась з заміни старих рейсмарок на нові дойчмарки, через три дні після початку перетворень почалась реформа цін. Особлива роль відводилась мілкому та середньому бізнесу, якому держава приділяла особливу увагу. В 1951 р. був в 2 рази перевищений рівень виробництва 1936 року. В 1952 р. експорт став перевищувати об'єм імпорту і Німеччина одержала позитивне сальдо платіжного балансу.

В подальшому Німеччина постійно нарощувала свій економічний і політичний вплив в Європі і світі. На даному етапі економіка країни сучасна і всебічно збалансована, країна має всебічний потужний потенціал.